

Розділ 4

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 378.095

Сафонова Н. В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ ФАХІВЦЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Актуальність проблеми полягає в тому, що перехідні періоди у державі стимулюють бурхливий розвиток прогресивного мислення у всіх галузях суспільного життя науки та техніки. Саме в такі періоди відбувається переоцінка набутого досвіду, відкидаються неефективні утворювання та впроваджуються нові ідеї, реформи зміни оточуючого середовища. Сьогодні в освітньому просторі утворилися протиріччя між наявністю у сфері освіти значних свобод у виборі методів та засобів для педагогічної творчості та відсутністю мотиваційних умов, механізмів, належної професійної підготовки для впровадження інновацій у педагогічну практику.

Становлення особистості педагога вищої школи пов'язується з формуванням у нього професійної позиції – визначення свого становища в системі ділових відносин із колегами й студентами. Пріоритетом є визначення закономірностей становлення професійно-особистісної позиції та засобів сприяння цьому у процесі виконуваної відповідальної та соціально схвалюваної діяльності фахівця. Основний метод вивчення – дослідницько-формуючий, що поєднує в собі спостереження за професійною діяльністю педагога на початковому етапі роботи та його особистісним становленням. Одночасно зі спостереженням здійснюється сприяння протіканню цих процесів і прогнозування подальшого розвитку педагога.

Вагомого значення набуває проблема формування професійного досвіду педагогів вищої школи [3], діяльність яких пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю, розгалуженістю художньо-творчої й емоційно-комунікативної сфери взаємодії зі студентами, високим рівнем діалогічності та референтності у стосунках із ними, духовно-моральною насиченістю змісту освіти. Реалізація міжпредметних зв'язків, регулювання різноманітних змістових стосунків учасників зазначеного процесу визначають діяльність педагога та основні положення, на які опираються при викладанні навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі, впливають на визначення змісту, методів і форм навчання. [3, с. 56-58].

Підвищення ролі педагога в освітньому процесі потребує розвитку уміння управління інноваційними процесами від етапу дослідження до реалізації нових технологій в освіті.

Постановка проблеми у загальному вигляді полягає в тому, що відбір майбутніх педагогів на відповідні спеціальності слід вести не тільки за знаннями, а й за тими культурними та особистісними якостями, що складають основу майбутньої педагогічної діяльності. Поки що цей відбір у переважній більшості випадків здійснюється за рівнем знань та розвитком абстрактного мислення, виняток становлять хіба що спеціальності фізичної культури та художньо-педагогічних напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що у вітчизняній педагогічній науці проблемі педагогічних інновацій, ролі вчителя, педагога, його покликання та досягнення ним майстерності у своїй професії приділялося багато уваги.

Світ змінюється значно швидше, ніж відбувається зміна поколінь, тому з'ясовано, що інноваційність стає нормою життя, особливо в освітній спільній діяльності педагога та студента. Саме з якістю управління процесом інновацій в освіті, послідовним вирішенням завдань, пов'язаних з аналізом стану педагогічної системи, виявленням тенденцій її мінливості пов'язують вихід загальноосвітньої системи з кризи. Динамізм, інноваційність є обов'язковою характеристикою діяльності педагога вищої школи, саме вони стають стилем життя вчителя [7].

Метою даної статті є визначення сутності та складових аспектів формування професійно-особистісних пріоритетів педагога, розкриття змісту педагогічних інновацій та стратегічного розвитку готовності фахівця вищої школи до інноваційної діяльності відповідно до специфіки рівня власних професійно-особистісних якостей.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми у погляді на перспективу важливо, на який духовний досвід орієнтуватися і що відбратиме майбутнє із нашої спадщини. Глибоке знання педагогічної спадщини, вдумливе її використання, практичні та змістові результати дії технологічного потенціалу кожного сучасного педагога мають значну освітню цінність. Багато ідей, думок, положень та історичних фактів, наявних у наукових працях, які були видані десятки років тому, стали відомими сучасникам завдяки працям свідків і безпосередніх учасників розбудови «новаторської» національної школи в 20-х роках ХХ ст. Україна: Г. Ващенко, Я. Мамонтова, І. Огієнка, С. Русової, С. Сірополка, Я. Чепіги та ін.; науково-педагогічним дослідженням сучасних науковців Д. Алфімова, Я. Бузінської, І. Богданової, В. Демчука, М. Євтуха, І. Заїченка, З. Курлянд, В. Майбороди, Н. Ничкало, О. Сухомлинської, О. Шапран, М. Ярмаченка та багатьох інших. Останні досить об'єктивно характеризують розвиток вітчизняної школи, освіти, педагогічної думки в ХХ ст., збагачують своїм досвідом сучасність, адже власний досвід не формується на пустому місці, а відсутність традиційності знецінює оригінальні професійні знахідки навіть досвідченого педагога. Проблемі формування творчої, креативної особистості присвячено багато наукових праць (С. Гончаренко, І. Бех, В. Даль, А. Лук, В. Моляко, О. Остапчук, А. Сологуб, Г. Данилова, Н. Протасова, Є. Павлютенков, В. Крижко та ін.).

Думки видатних педагогів про професію педагога, його покликання є не тільки науковою цінністю, але й методичним матеріалом, що допоможе виховувати повагу та любов до праці на освітянській ниві, мотивувати молодих учителів до педагогічної діяльності.

Для конкретизації особистості педагога слід зважати на те, що першоджерелом педагогічної діяльності виступає специфічна педагогічна потреба – педагогічне покликання. Формується воно на основі певної природженої психічної культури індивіда (його задатків та обдарувань) соціокультурним шляхом: і цілеспрямовано через спеціально організоване прилучення людини до педагогічної діяльності та культури, і стихійно. Педагогічне покликання полягає у людській потребі перетворювати у педагогічну наявну культурну інформацію і далі нести її людям. Мабуть, в основі педагогічного покликання лежить так звана потреба «для інших» (у класифікації людських потреб за П. Симоновим) [4, с. 48-49], що іманентно притаманна кожній людині, але має більшу або меншу виразність.

Педагогічне покликання, за Л. Ахмедзяновою, є природженою властивістю, яке «є фатальною, а отже, неминуче зумовлює вибір педагогічної професії та успіх у ній незалежно від якості та рівня професійної підготовки» [2, с. 2]. Педагогічне покликання як багатомірне явище стає умовою високих досягнень у професійному зростанні педагога, оскільки воно стимулює вольову, емоційну, пізнавальну сферу особистості. Крім того, воно є стимулом оволодіння педагогічною майстерністю та самовдосконалення педагога.

Як наслідок, педагогічне покликання забезпечує високий рівень педагогічної майстерності при гармонійному поєднанні її із задоволеністю професією.

Крім педагогічного покликання в особистості педагога необхідна здатність до здобуття та трансляції педагогічної інформації [2], наявність педагогічних здібностей. Педагогічні здібності за своєю суттю – це певні потенції особистості до засвоєння, переробки та передачі культурної інформації. Оскільки педагог має справу з цілісною культурою і формує цілісну людину, як вже вище зазначалось, він повинен, передусім, бути здатним до виконання усіх видів діяльності. Це обумовлює відповідність структури педагогічних здібностей освітянина загальній будові діяльності. Отже, у структурі психіки особистості педагога необхідним є розвинуті психічні складові, що виражають собою спроможність людини здійснювати конкретні види діяльності щодо вироблення та передачі педагогічної інформації, а саме: педагогічна уява, педагогічне мислення, педагогічна емоційність, педагогічна товариськість, педагогічний талант.

Педагог за покликанням має потреби, здібності, уміння уявляти, переживати, товаришувати, художньо-образно освоювати світ, сміливо опановує практичні вміння та ідеальні проекти, емпіричні та теоретичні знання, цінності, художні образи, оволодіває мовами трансляції всіх культурних надбань. Співвідношення таких культурних компонентів особистості педагога, домінування чи підпорядкування окремих з них залежать від спеціалізації педагогічного працівника. У педагога-митця розвинений художній потенціал, художня культура (талант, художні потреби, здібності, майстерність), прогресує та наростає професіоналізм практичної діяльності [2].

Зазначимо, що педагогічне покликання об'єктивно виявляється у високому професіоналізмі та результативності продуктивної праці, позитивній оцінці сутнісних аспектів творчої педагогічної професії та особистісній позиції педагога.

Виклад основного матеріалу. Творчість у навчально-виховному процесі є результатом праці та зусиль педагога як окремої людини, разом з тим вона носить і суспільний характер. Від педагога залежить і такий важливий аспект успішної роботи, як емоційність навчання. В цьому випадку велике значення має особистість педагога, покликаного за своєю професією, його здатність підтримувати живий темп занять, заволодіти увагою кожного студента, сформувати в усіх студентів позитивне відношення до навчання, доступно та зрозуміло розкрити думку, що навчання – не приватна справа окремої особистості, а справа, в якій зацікавлене все суспільство. На цьому етапі професійного розвитку відбувається синтез у єдину категорію «людина-педагог» як особистості та як професіонала. Особистісна цілісність й автентичність виявляється у виразності якостей суб'єкта власного життя, своїм образом існування сприяючого розвитку особистості інших. Демонструється ставлення до власного життя як до роботи у плані рефлексивного прогнозування та проживання будь-якої конкретної ситуації зі збереженням точки зору універсальної загальнолюдської відносності. Цей рівень роботи характеризується поняттям «служіння».

Форми роботи з подальшого професійного розвитку людина вибирає для себе сама. Серед близьких їй за духом професіоналів формується цінність підтримки постійних зв'язків із зовнішнім середовищем. Включеність у продуктивну діяльність світового професійного співтовариства виявляється в системній самоосвітній роботі.

Професійно-особистісні новоутворення цього періоду складаються в затвердженні себе як особистісної цінності й унікальності. Креативність виступає як невід'ємна особистісна особливість. Вона дає можливість підсилювати адаптивні можливості свої й інших людей за допомогою надання власних інтелектуальних, комунікативних і регуляторних ресурсів.

Загалом розвиток педагогічного покликання не можна характеризувати як прямолінійний поступовий процес. Це динамічний, багатогранний рух, у процесі якого

створюються необхідні умови для «розвитку в особистості якостей і властивостей, притаманних педагогічному покликанню» [2, с. 5]. Для успішного становлення педагога на освітянській ниві крім покликання (хоча воно є вихідною умовою) необхідним є розвиток психологічних, фізичних та розумових здібностей, а головне – досягнення хоча б достатнього рівня педагогічних здібностей.

Багато труднощів виникає перед педагогами в організації особистісно орієнтованого навчання. В цій галузі багато роботи для творчих пошуків, пов'язаних з інноваційним відбором змісту факультативних курсів [8], виокремленням специфіки методів та організаційних форм їх застосування, варіативних програм, існує потреба в нових методичних розробках, новому педагогові-новаторі, налаштованому на використання педагогічних інновацій, поєднання інноваційних програм з існуючими навчальними програмами вищої школи тощо.

Педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Прямим продуктом творчого пошуку можуть бути нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання, нестандартні підходи в управлінні. Побічним продуктом інновацій як процесу творчої діяльності є зростання педагогічної майстерності педагога і керівника, рівня його культури, мислення, світогляду. Тобто творчий пошук педагогічних інновацій веде до новоутворень у цілісній системі особистості. Крім того, слід враховувати і фізіологічні механізми творчості: активність дарує особистості довголіття, здоров'я, оптимізм, допомагає успішно долати стресові ситуації. Творчість – це процес, яким алгоритмічно можна оволодіти. Ним можна оволодіти, напрацьовуючи досвід [6].

Сучасні інновації в освітній галузі спрямовані на відхід від практики авторитарного типу навчання, посиленню тих положень вітчизняної та зарубіжної педагогіки, які орієнтуються на повагу до особистості вихованця, формування в нього самостійності та творчості. Система відносин, що виникають в інноваційній освітній діяльності, спрямована на становлення суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачем та студентом. Така система докорінно змінює відносини «викладач – студент», перетворюючи їх у партнерів, які відповідають за результати своєї праці [1, с. 160]. Інновації, які відбуваються у вищій педагогічній школі, тісно пов'язані з посиленням психологічного супроводу змін у загально-педагогічній ланці. Крім того, постає проблема змінити процес підготовки майбутніх учителів так, щоб «психологізація була невід'ємною складовою їх практичних завдань», – зазначає О. Савченко. [5, с. 10-11]. Це насамперед гуманізація нашої освіти, підняття гідності дитини, поваги до вчителя, підготовка дитини до ефективного функціонування в глобальному просторі (належне вивчення іноземної мови, освоєння інформаційних комп'ютерних технологій). Весь навчально-виховний процес повинен сприяти формуванню вільної і відповідальної особистості, яка володіє «синергетизмом» мислення [5], (що передбачає прогнозування і урахування спільних дій різноманітних чинників), практичної діяльності та моральної свідомості, має здатність виявляти і створювати нове та брати участь у діалозі культур.

Всі якості та риси характеру, необхідні для успішної роботи педагога, не даються в готовому вигляді, вони формуються як наслідок нелегкого процесу професійного самовдосконалення (хоча таке самовдосконалення пов'язано з тим, що формує особистість педагога, та і шлях до майстерності для кожного свій, неповторний), все ж, звертаючись до досвіду педагогів-майстрів своєї справи, можна виокремити в ньому деякі спільні риси, ряд ступенів, етапів оволодіння педагогічним мистецтвом.

Висновки з даного дослідження свідчать, що роль педагога, покликаного за своєю професією, має вирішальне значення, тому інноваційні педагогічні технології як наслідок педагогічного покликання вчителя сприяють розвитку його творчості, стають основою для налаштованості на створення нових методів, засобів навчання та виховання підростаючого

покоління, що дозволяє вдосконалювати власний професійний рівень та творчу індивідуальність, а також розвиток можливостей інтегрувати набуті знання, втілюючи їх у подальшій професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку передбачають пошуки перебудови педагогічної освіти через можливість нових інформаційних та комунікативних технологій, інноваційних методів та прийомів, осмислення і творче використання педагогічних надбань видатних педагогів минулого та сучасності.

Література:

1. Алфімов Д. В. Інноваційна освітня система вищої школи: шляхи відродження / Д. В. Алфімов; ред. кол. Л. І. Даниленко та ін. // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – [Зб. наук. праць]. – К. : Логос, 2000. – С. 158–160.
2. Ахмедзянова Л. М. Теоретичні основи і практика розвитку педагогічного покликання. Автореф. дис...д-ра пед. наук., – К., 1996. – 42с.
3. Бузінська Я. М. Моделювання процесу підготовки майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі / Я. М. Бузінська // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 6. Педагогічні науки. – 2012. – С. 56-58.
4. Симонов П. В. Мотивированный мозг / П. В. Симонов // – М.: Наука, 1987. – 238с.
5. Ткаченко Л. Сучасна педагогічна освіта – це інноваційна культура плюс дитиноцентризм / Л. Ткаченко // Освіта України. – № 38-39. – 2005. – 27 травня. – С. 10-11.
6. Крижко В. В. Розвиток творчої особистості в системі безперервної освіти/ ред. кол.: В. В. Крижко (відп. ред.) та ін. // – Запоріжжя, 1995. – 143 с.
7. Шапран О. І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів: [монографія] / Ольга Іллівна Шапран. – Переяслав-Хмельницький: С. В. Карпук, 2007. – 370 с.

Показником сформованості професійно-особистісних пріоритетів педагога є його готовність до постійного відновлення засобів практичної роботи, у тому числі розвинені можливості створення нових форм і видів освітньої взаємодії зі студентами та колегами. В ході аналізу поетапного становлення особистості фахівця може відбуватись формування загальної концепції освітньої роботи навчального закладу.

Основний зміст статті полягає в тому, що педагогічне покликання є необхідною умовою у професійній діяльності педагога, його готовності до використання інноваційних методів роботи у вищій школі, до створення нових технологій навчання студентів.

Ключові слова: педагогічне покликання, інноваційні методи, особистісно-орієнтоване навчання, педагогічні здібності.

Сафонова Н.В. Аспекты формирования профессионально-личностных приоритетов специалиста высшей школы.

Показателем формирования профессионально-личностных приоритетов педагога является его готовность к постоянной модернизации средств практической работы, в том числе возможности создания новых форм и видов образовательного взаимодействия со студентами и коллегами. В ходе анализа поэтапного становления личности специалиста может происходить формирование общей концепции образовательной работы учебного заведения.

Основная идея статьи заключается в том, что педагогическое призвание является необходимым условием в профессиональной деятельности педагога, его готовности к использованию инновационных методов работы в высшей школе, к созданию новых технологий обучения студентов.

Ключевые слова: педагогическое призвание, инновационные методы, личностно-ориентированное обучение, педагогические способности.

Safonova N.V. Aspect's formation of professional and personal priorities higher education specialist.

An indication of formation of professional and personal priorities teacher is his commitment to constant renewal of practical tools, including advanced capabilities to create new forms and types of educational interaction with students and colleagues. In general, the analysis of the phase formation of professional identity formation can occur general concept of educational institution.

The article deals with the idea that the pedagogical vocation is a prerequisite in the professional work of the teacher, his willingness to use innovative methods of work in higher education, the creation of new technologies of teaching students.

Key words: pedagogical vocation, innovative methods, student-centered learning, teaching ability.

Рецензент: Братченко Г. Д., доктор технічних наук, старший науковий співробітник